

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ИНСТРУМЕНТАРИЯ АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВА

Костюченко Е. Е.

Исследованы современные подходы к определению понятия правовых средств. Отдельное внимание уделено анализу правовых средств административного права. Выделены отраслевая своеобразность административно-правовых средств и перспективы дальнейшего развития инструментальной теории с целью повышения эффективности административно-правового регулирования отношений, которые являются предметом административного права.

Ключевые слова: *правовые средства, административно-правовые средства, правовой инструментарий, механизм правового регулирования.*

THEORETICAL BASIS OF TOOLS OF ADMINISTRATIVE LAW

Kostiuchenko O. O.

The article examines current approaches to the definition of legal means. Special attention is paid to the analysis of legal remedies in the field of administrative law. Highlight sectoral originality administrative and legal means and prospects of further development of the instrumental theory to enhance effective administrative and legal regulation of relations that are the subject of administrative law.

Key words: *legal means, administrative legal remedies, legal instrumentariy, mehanizm legal reguluyvannya.*

УДК 343.988(075)

СУЧАСНИЙ СТАН ЛАТЕНТНОЇ ВІКТИМНОСТІ В УКРАЇНІ

*І. О. Христич, кандидат економічних наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Розглянуто поняття латентної віктимності особистості, її стан в Україні на сучасному етапі та перспективи її зменшення. Звернено увагу

на те, що на її стан впливають недоліки кримінального процесу. Запропоновано шляхи його вдосконалення з метою реального зменшення латентної віктимності.

Ключові слова: віктимність, латентна віктимність, особистість, потерпілий від злочину, попередження злочинності, запобігання злочинності.

Постановка проблеми. Останніми роками велика увага приділяється питанню зменшення рівня злочинності. На жаль, незважаючи на щорічне зменшення чисельності населення в Україні, кількість зареєстрованих злочинів не зменшується. Крім того, слід мати на увазі, що рівень латентності злочинів достатньо високий.

Загальна кількість осіб, які потерпіли від злочинів, відповідно до офіційних статистичних даних, неухильно зростає. У 2011 р. їх кількість становила 343159 осіб, приріст стосовно 2010 р. склав + 6,8 %, при цьому питома вага загиблих від злочинів залишається серед потерпілих значною, практично 2 % (67426 осіб) [1]. Треба підкреслити, що кожний потерпілий — це обов'язково жертва злочину, але не кожна жертва потрапляє до статистичних даних як потерпілий, оскільки існує досить велика кількість латентних злочинів і відповідно латентних жертв злочинів (латентна віктимність). Латентна віктимізація має місце тоді, коли потерпілий від злочину в офіційних документах не враховується, оскільки про нього відсутні відомості у правоохоронних органах. Існуюча система реєстрації заяв громадян про вчинені злочини та практика у відмові порушення кримінальних справ відповідно до прийнятих заяв громадян істотно впливають на зменшення офіційної статистики про кількість потерпілих від злочинів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатоаспектні проблеми латентної віктимології розглядалися в низці наукових праць вітчизняних учених і представників ближнього та далекого зарубіжжя. Це роботи Л. Багрій-Шахматова, М. Бажанова, Ю. Бауліна, О. Бойко, В. Борисова, В. Коновалова, М. Коржанського, О. Лисодєда, А. Репецької, В. Рибальської, Д. Рівмана, В. Тація, В. Тулякова, В. Христенко, О. Юрченко та ін. Значна увага особі жертви злочину приділяється такими дослідниками, як Л. Франк, В. Христенко, Д. Сорокотягіна, Р. Блек Борн, Дж. Мілль, Т. Мішель. Але, на жаль, у більшості публікацій проблема латентної віктимності була досліджена недостатньо.

Формулювання цілей. Метою статті є аналіз стану латентної віктимності в Україні, виявлення її структури, динаміки, а також пошук шляхів встановлення її реальних обсягів. При цьому звернено увагу на те, що чинний порядок порушення кримінальних справ не сприяє встановленню реальної кількості потерпілих від злочинів, що і зумовлює існування латентної віктимності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, створення віктимології пов'язується з іменами Ганса фон Гентінга (1988 — 1974) та Бенджаміна Мендельсона (1900 — 1998). Інакше кажучи, час народження слід відносити на період з 1941 по 1948 роки, коли вони оприлюднили свої основні положення, хоча відомості про жертву злочину ми знаходимо ще у стародавніх міфах Давньої Греції, а також у біблейських сюжетах.

Якщо проаналізувати розвиток віктимологічного знання за кордоном, то його умовно можна поділити на декілька етапів: перший — це виникнення віктимології як самостійного напрямку кримінології внаслідок розвитку кримінологічних та психологічних знань (40–50-ті роки ХХ ст.); другий — етап розвитку теоретичних знань та розробки перших спеціалізованих програм надання допомоги жертвам злочинів і відшкодування завданої шкоди (69–70-ті роки ХХ ст.); сучасний — етап практичної реалізації віктимологічних досліджень, на якому йде поступова відмова від обвинувального напрямку і пошуку «вини» потерпілого до напрямку захисту прав жертви злочину [2, с. 17; 3, с. 14–15; 4, с. 18–19].

Основна мета віктимологічного вивчення особи потерпілого — це не тільки з'ясування стану та тенденцій розвитку злочинності, а й розробка заходів запобігання злочинності. Ці заходи можуть і повинні мати обов'язковий та рекомендаційний характер. При цьому кожний з цих заходів може виявлятися на індивідуальному, груповому та загальному рівнях. Зрозуміло, що про рівень латентної віктимності ми можемо мати лише приблизне уявлення. Так, одні автори вважають, що 20–30 % дорослого населення в Росії є латентно віктимними [2, с. 187], інші — що по крадіжках не з житлового приміщення, хуліганства та економічних злочинах — 90 %, а по звалтуваннях та катуваннях — до 80 % притаманна латентна віктимність [5]. Такі дані (їх розходження при оцінюванні стану цього явища в межах однієї країни (Росії) свідчать про необхідність систематичного дослідження латентної віктимності. В Україні такі дослідження також проводяться дуже рідко і не в повному обсязі. Тому скористатися офіційними даними не має можливості.

Зменшити злочинність не можна без відповідної роботи з потерпілими, віктимними категоріями осіб, впливу на об'єктивні й суб'єктивні причини та умови злочинів. Реальне запобігання злочинності можливе лише у разі об'єктивної характеристики усієї злочинності та її окремих видів. Поки в нашому суспільстві не буде об'єктивної статистичної характеристики злочинності, не можна розробляти заходи щодо запобігання злочинності. Об'єктивна ж характеристика стану злочинності обов'язково передбачає врахування латентної злочинності і латентної віктимності.

Пошук нових методів запобігання злочинності примушує звернути увагу на латентну віктимність. Зміни, які відбулися і відбуваються у соціальній структурі суспільства, вимагають оновлення наукових методик, підвищення

ефективності заходів щодо запобігання злочинності, в першу чергу урахування усього спектру латентної віктимності.

Необхідно звертати увагу на те, що латентна віктимність охоплює не тільки потерпілих осіб, а й їх близьких родичів. При цьому завжди існує велика кількість осіб, які є носіями потенційної віктимності внаслідок своїх особистих властивостей, віку, особливостей службової чи іншої діяльності. Велике значення має менталітет населення в тому чи іншому регіоні світу. В деяких випадках особи не розповідають нікому про те, що стали жертвою того чи іншого злочину, а тим паче не звертаються до правоохоронних органів, побоюючись осуду з боку близьких та родичів, а також відповідних дій з боку правоохоронних органів. Тому можна вважати, що суспільство і держава в повному обсязі не мають жодного уявлення про стан і наслідки віктимізації населення.

Сучасна орієнтація правоохоронних органів України на репресивну функцію кримінального закону і пріоритетний захист інтересів держави призводить до того, що більшість населення вважає, що інтереси кожного громадянина ніхто не захищає і не збирається захищати. Тому, на наш погляд, сучасні програми протидії злочинності обов'язково мають розроблятися з урахуванням стану віктимізації населення, в перше чергу латентної віктимності, тим більш, що у більшості країн світу зараз уся увага спрямована на захист прав жертви злочину. Останні події в Україні свідчать про те, що певна частина суспільства й досить цікавиться поведінкою жертви з метою встановлення того, як вона поводитися до і під час вчинення злочину. Цього за міжнародними стандартами робити не можна. Завдання держави, суспільства, правоохоронних органів — стати на захист прав жертви злочину. А інакше у нас ніколи не зменшиться рівень латентної віктимності.

Зрозуміло, що вирішення завдань забезпечення безпеки особи, захисту суспільства, держави від злочинних посягань і зменшення злочинності не зводиться до дій, спрямованих тільки на злочинців. Зменшення злочинності неможливе без відповідної роботи з потерпілими, віктимними категоріями осіб, впливу на об'єктивні і суб'єктивні причини та умови злочинів. Реальне запобігання злочинності можливе лише у разі об'єктивної характеристики усієї злочинності та її окремих видів, а об'єктивна характеристика стану злочинності обов'язково передбачає врахування латентної злочинності та латентної віктимності.

Латентна віктимність потерпілих виявляється по-різному як в окремих категоріях злочинів (насильницьких, корисливо-насильницьких та корисливих), так і залежно від стану особи. Це необхідно враховувати при розробці заходів попередження тих чи інших видів злочинів. Латентну віктимність можна поділити, на наш погляд, на такі різновиди:

1) особи не визнані жертвою (потерпілими) внаслідок дії правоохоронних органів;

2) особи мають уявлення, що проти них учинено злочин, не звертаються до правоохоронних органів;

3) особи не мають уявлення, що проти них вчинено злочин, і тому не звертаються до правоохоронних органів.

Найпростіше виявити осіб, які входять до першої групи. Зараз це особи, яким при перевірці тих чи інших матеріалів було або відмовлено в порушенні кримінальної справи, або на тому чи іншому етапі було закрито кримінальну справу, або особу не визнали потерпілою від злочину. Вважаємо, що з набранням чинності Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. істотно зменшиться кількість таких осіб, оскільки їх уже не можна буде приховати від обліку.

Зовсім інший масив становлять особи, які не звертаються до правоохоронних органів. Ці особи істотно відрізняються як за складом злочину, що вчинено стосовно них, так і за мотивом відсутності звернення до правоохоронних органів. По-перше, це особи, проти яких вчинено корисливі злочини невеликої тяжкості, такі як, наприклад, кишенькові крадіжки, крадіжки особистого майна тощо. Зрозуміло, аби ці особи звернулися до правоохоронних органів, необхідно повністю змінити їх світогляд, вони мають повірити в те, що їх інтереси будуть захищені правоохоронними органами та їх заяву відразу почнуть розглядати. Також вважаємо, що введення нового Кримінального процесуального кодексу має істотно збільшити кількість таких осіб, оскільки їх заяви повинні реєструватися. Така зміна статистичних даних можлива лише тоді, якщо пересічний громадянин України повірить в об'єктивність правозастосовних органів. По-друге, це особи, проти яких вчинено насильницькі злочини різного ступеня тяжкості; вони, як правило, не звертаються до правоохоронних органів тому, що в деяких випадках не зовсім зрозуміло, хто є потерпілий, а хто — злочинець (наприклад, бійка на побутовому ґрунті). Ці особи навряд чи коли-небудь звернуться до правоохоронних органів, яку б роз'яснювальну роботу не проводили і як би не впливали на їх свідомість. По-третє, це особи, стосовно яких було вчинено насильницькі злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності. Цю частку групи складають, як правило, особи, проти яких було вчинено цей вид злочину без тяжких наслідків. Вони вважають, що, мабуть, поведилися неправильно, а інколи й провокаційно, тому і стали жертвою злочину. Побоюючись неправильного оцінювання своєї поведінки з боку правоохоронних органів, своїх близьких і рідних, а інколи і погроз з боку насильника, вони ніколи не звертаються до правоохоронних органів. Тут необхідною є відповідна просвітницька діяльність, діяльність громадських правозахисних організацій (наприклад, при систематичному насильстві в родині) з метою виявлення таких злочинів і потерпілих від них. Інакше вони становитимуть (як і зараз) значний масив латентної віктимності.

Зовсім інший масив становлять особи, яких ми включили до третьої групи. Вони також різні. По-перше, це особи, яким складно оцінити, чи було проти них вчинено злочин, оскільки напередодні або під час його вони перебували не в дуже адекватному стані. Наприклад, особа одержала заробітну плату або якусь суму грошей і вирішила на них погостити друзів. На ранок встановивши, що гроші відсутні, особа не може чітко визначитися, що відбулося з грошима: пропив, поцупили або загубив. Підстав для звернення до правоохоронних органів немає. Із цими особами необхідно вести на різних рівнях бесіди про здоровий спосіб життя, і тоді цей прошарок осіб у латентній віктимності буде зменшуватися. По-друге, сюди належать особи, які через свій фізичний або психічний стан не можуть реально оцінити, було проти них вчинено злочин чи ні. Відповідний мікроклімат в родині дасть змогу частіше і швидше встановлювати серед таких осіб потерпілих від злочину. Більш досконала діяльність правозастосовних органів, особливо це стосується такого виду, як попередження злочинності, має значення для зменшення латентної віктимності серед цих осіб.

З метою підвищення достовірності кримінальної статистики було запропоновано необхідність зміни функцій щодо реєстрації злочинів: передавання реєстрації із системи МВС до органів Державної служби статистики [6, с. 79]. На сучасному етапі це питання знову піднімається тому, що статистичні дані щодо злочинності і результати протидії їй є найважливішою і найбільш використовуваною емпіричною базою як для науки, так і для практики. Необхідність актуальності оптимізації діяльності правоохоронних органів підвищує вимогу щодо роз'єднання процесів управління правоохоронною діяльністю і процесів формування статистичної звітності. Зараз ці функції об'єднані в систему органів МВС, що й призводить до тих негараздів, які відбуваються на практиці. Виведення реєстрації злочинів із системи органів МВС дасть змогу цим органам не займатися функцією, яка не властива їм. Існуюча система робить усе, аби не реєструвати заяви громадян про ті злочини, які, по-перше, є невеликої тяжкості, а по-друге, які не мають перспективи щодо їх розкриття.

Як відомо, у нашій країні створено розгалужену систему контролюючих та правоохоронних органів, які повинні в першу чергу виявляти всі вчинені злочини. Сучасну, далеко не оптимальну систему правоохоронних органів не можна вважати задовільною, оскільки вона недостатньо ефективно виконує покладені на неї обов'язки в умовах формування нового типу економічних відносин. До того ж необхідно говорити не тільки про координацію між правоохоронними органами, а й про координацію останніх з державними контролюючими органами [7].

Істотно змінити цю картину відображення показників кількості зареєстрованих злочинів повинен новий Кримінальний процесуальний кодекс. Питан-

ня протидії злочинності турбують громадян навіть більшою мірою ніж інші умови соціально-економічного характеру. Так, за даними Інституту соціології, при опитуванні громадян України у 2011 р. 42,0 % із них найбільше побоюються зростання злочинності [8, с. 47].

Усі прийоми і методи виміру латентної віктимності з урахуванням їх специфіки і сфери можливого застосування можна звести до таких груп. Перша група — це соціологічні прийоми і засоби: спостереження, опитування, анкетування, експертні оцінювання, обстеження віктимізації населення, контет-аналіз засобів масової інформації, аналізу документів. Друга група — засоби, які застосовуються в оперативно-слідчій діяльності. Третя група — економіко-правовий аналіз господарської діяльності. Четверта група — порівняльний аналіз показників статистичної звітності, службових документів.

Найбільш поширеними соціологічними методами для пізнання й оцінювання рівня латентної віктимності є методи масового опитування й анкетування населення. Ці методи найбільш універсальні. Їх застосування дає змогу виявити думку респондентів про стан латентної віктимності не тільки за регіоном у цілому, а й стосовно окремих територій та видів злочинів; із застосуванням комп'ютерних технологій дати системний аналіз з урахуванням впливу різних соціально-економічних чинників. Важливими соціологічними методами є й аналіз повідомлень засобів масової інформації, а також спостереження за діяльністю в господарській, суспільній, державній сферах.

У зарубіжних країнах останніми роками широко застосовується порівняльний аналіз рівня віктимізації населення як один із найбільш об'єктивних і вірогідних методів отримання інформації про стан злочинності в цілому, а також про злочинність проти особи.

Латентна віктимність залежить від особистісних характеристик, соціального статусу людини, ступеня конфліктогенності ситуації для особи. Тому реально оцінити стан латентної віктимності можна за допомогою анонімного опитування громадян. Державній службі статистики необхідно щорічно проводити загальнодержавне вибіркове обстеження рівня латентної злочинності, у якому буде можливість з'ясувати і стан латентної віктимності, як це проводиться більшості країн світу систематично.

Висновки. З погляду на стан злочинності в Україні розробка дієвих механізмів запобігання їй — необхідна вимога сучасності. Слід приділити особливу увагу встановленню рівня латентної віктимності, оскільки без цього не можна розробляти і впроваджувати сучасні програми протидії злочинності. Як підкреслюють фахівці, на сьогодні можна констатувати, що у складних умовах переходу до ринкової економіки нашої державі так і не вдалося забезпечити формування дієвої правоохоронної системи та правосуддя. Перманент-

ні несистемні зміни у правоохоронній системі та системі правосуддя більше були спрямовані на те, аби підпорядкувати правоохоронну систему та правосуддя інтересам правлячої політичної еліти [7]. Тому зараз усі вважають, що введення в дію нового КПК України повинно істотно поліпшити ситуацію в країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інформаційний бюлетень про результати роботи по розкриттю та розслідуванню злочинів на території України за 12 місяців 2011 року — К. : ДІТ МВС України, 2012.
2. Ахмедшина, Н. В. Криминологическая виктимология: современное состояние и перспективы развития : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Н. В. Ахмедшина. — Томск, 2010. — 210 с.
3. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / кол. авт. ; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. — Х. : Кроссрод, 2008. — 364 с.
4. Сенаторов, М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві : монографія / М. В. Сенаторов. — Х. : Право, 2006. — 208 с.
5. Алауханов, Е. Криминология : учебник / Е. Алауханов. — Алматы, 2008. — 429 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.allpravo.ru/library/doc4204p0/instrum685>.
6. Даньшин, И. Н. Об организации централизованной правовой статистики / И. Н. Даньшин, З. М. Онищук, И. А. Христин // Проблемы соц. законности : респ. межвед. науч. сб. / отв. ред. В. Я. Таций. — 1980. — Вып. 5. — С. 77–82.
7. Бойко, А. Недоліки діяльності правоохоронних та судових органів щодо запобігання та протидії економічній злочинності [Електронний ресурс]. — Режим доступа: http://www.gp.gov.ua/ua/vlada.html?_m=publications&_t=rec&id=12985. — Заголовок з екрана.
8. Бурлакова, В. Чому українці не усміхаються / В. Бурлакова // Тиждень. — 2012. — № 26 (243) 29 черв. — 5 лип. — 2012. — С. 44–47.

СОСТОЯНИЕ ЛАТЕНТНОЙ ВИКТИМНОСТИ В УКРАИНЕ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Христин И. А.

Рассмотрены понятие латентной виктимности личности, ее состояние в Украине на современном этапе и перспективы ее уменьшения. Обращено внимание на то, что на состояние виктимности влияют недостатки уголовного процесса. Предложены пути его совершенствования с целью реального уменьшения латентной виктимности.

Ключевые слова: *виктимность, латентная виктимность, личность, потерпевший от преступления, предупреждение преступности, предотвращение преступности.*

THE MODERN STATE OF LATENT VICTIMITY IN UKRAINE

Khrystich I. O.

The concept of latent victimity personality, state of it in Ukraine on the modern stage and prospects of its reduction, is considered. Displace attention on that on its state the lacks of criminal process influence and the ways of its perfection offer with the aim of the real reduction of latent victimity.

Key words: *victimity, latent victimity, personality, a victim from a crime, prevention of crime, prevention of criminality.*

УДК 342.95

МИТНИЙ РЕЖИМ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ

*М. Г. Шульга, кандидат юридичних наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Досліджено митні режими та їх вплив на митну політику. Особливу увагу приділено розкриттю внутрішнього змісту митного режиму, що зумовлює можливість переміщення під нього товарів і транспортних засобів.

Ключові слова: *митний режим, умови, обмеження, статус, товари, транспортні засоби.*

Постановка проблеми. Митна політика, як правило, визначається складовою внутрішньої та зовнішньої політики держави. Як складова частина зовнішньої політики України митна політика слугує забезпеченню та реалізації зовнішньополітичних завдань та інтересів держави, у разі необхідності захищає національну економіку від негативного зовнішнього впливу, сприяє створенню умов для інтегрування української економіки у світове господарство. Історично вона стала першою формою державного регулювання зовнішньої торгівлі. Митна політика як інструмент і засіб вирішення внутрішньої економічних завдань у сучасних умовах набуває приватизації, формування та розвитку ринкових відносин особливого значення. Її головне завдання — сприяти забезпеченню економічної безпеки держави, під якою розуміється стан економіки, що гарантує достатній рівень соціального, політичного та